

REZUMAT

O sinteză și, în același timp, o caracterizare a legăturilor economice dintre Transilvania și Principatele Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – de la Revoluția din 1848 până la obținerea Independenței din anul 1877 – reprezintă o provocare pentru orice istoric care se ocupă de latura economică a evoluției societății.

Plecând de la cuvintele cheie precum, a doua jumătate a secolului al XIX-lea, context european, Revoluția de la 1848, Marile Puteri, Austria, Transilvania și Principatele Române, mai târziu România, prin lucrarea de față se dorește o contribuție istoriografică din punct de vedere economic, respectiv o privire unitară asupra relațiilor economice dintre Transilvania și Principatele Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: 1848-1877. Așadar, teza de față se dorește a fi o abordare de istorie economică.

Structura tezei este axată pe cinci capitole. Aceste capitole sunt divizate în subcapitole mai mici cu focusul cercetării îndreptat spre probleme specifice, concrete, cu care s-au confruntat Principatele Române și Transilvania în menținerea legăturile economice și comerciale în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Așadar, în primele trei capitole prezint problema istoriografică la nivel general, respectiv impactul teoriei economice din secolul al XIX-lea asupra dezvoltării Imperiului Habsburgic, a Transilvaniei și a Principatelor Dunărene. Capitolul patru l-am consacrat pentru analiza taxelor și a politicilor vamale din Imperiul Habsburgic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, comerțului extern al Austriei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, politicii vamale și comerciale a Austriei (1850-1859) și efectele sale în privința transumanței din Transilvania, Reformei agrare din 1864, reflectată asupra transumanței în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Tot la acest capitol am analizat modernizarea economică a Transilvaniei în perioada 1850-1877, respectiv evoluția comerțului dintre Transilvania și Principatele Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Al cincilea capitol este dedicat reformelor economice din timpul domniei lui Al.Cuza și a lui Carol I: 1859 - 1877, politicii vamale din România în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și comerțului intern și extern al României în perioada 1859-1877.

Pentru metodologia cercetării istorice, am utilizat metoda de investigare directă a surselor inedite și edite alături de bibliografia de specialitate, printr-o selectare a informațiilor privind subiectul și perioada propuse în teză. Acest demers mi-a permis să analizez tema pe fondul

schimbărilor de ordin politic, economic și social plecând de la Revoluția din 1848 până la obținerea Independenței din anul 1877.

Perioada 1848-1877 se încadrează, în spațiul românesc și sud-est european din punct de vedere economic, în ceea ce istoricii au numit-o *primul val al urbanizării și industrializării* Europei Central-Răsăritene. Avem de-a face cu un proces deosebit de complex a cărui analiză presupune o sistematizare a subiectului într-un model coerent. O primă componentă ar reprezenta analiza gândirii economice a vremii și impactul acesteia asupra vieții economice și sociale.

Marii economiști români de la mijlocul secolului al XIX-lea, după inițieri în gândirea economică străină și în probleme apropiate de realitățile românești, au redat teorii explicite, sinteze, adaptări și soluții, definind gândirea economică românească din perioada 1859-1918.

Problemele de ordin socio-economic și-au găsit rezolvarea în utilizarea unor argumentații teoretice proprii și în asimilarea sau respingerea unor teorii din țările dezvoltate. În acest sens, facem trimiteri la lucrările lui Adam Smith, D. Ricardo, J.B. Say, C.H. Carey, F. List, teoriile unor reprezentanți ai școlii economice din Germania, la care corelăm și contribuția economiștilor români precum: P.S. Aurelian, D.P. Marțian, George Barițiu, Visarion Roman, Ion Ghica, Aurel Brote, Eugen Brote, Dimitrie Comșa, Bartolomeu și alții.

Unii adepți ai protecționismului și ai Școlii istorice germane au susținut realizarea unor reforme sociale moderate, cum erau: libertatea individuală și libertatea piețelor, rolul capitalului în producție, ajungând la legea creșterii productivității pe căi ocolitoare, investigarea creșterii și dezvoltării instituțiilor economice, îmbinarea principiilor protecționiste cu cele liber-schimbiste, acordarea dreptului de organizare sindicală a muncitorilor, introducerea asigurărilor sociale, respectarea legislației muncii, protejarea categoriilor sociale defavorizate și altele.

Școala economică transilvăneană a promovat ideile liberalismului economic și ale protecționismului, preluate de la diferite școli europene de gândire economică și adaptate împrejurărilor din Transilvania. Ideile lor conturau necesitatea desființării iobăgiei, accesul tuturor românilor la toate activitățile economice, libertatea individuală, proprietatea particulară modernă și libera inițiativă. Prin teoriile lor reprezentanții locali și ai gândirii economice proteja economia transilvăneană de concurența produselor din provinciile mai dezvoltate ale Imperiului Habsburgic și din țări dezvoltate industrial. Totodată, se considera că dezvoltarea economiei din Transilvania depindea de eliminarea concurenței produselor străine de pe piața internă a acesteia. În concordanță cu ideologia epocii, economiștii transilvăneni au fost preocupați și de analiza

legii concurenței, de legea valorii, de legea dezvoltării diviziunii muncii, de dezvoltarea societății și a economiei naționale, precum și de diferite concepții cu privire la capitalism și la capitalul fix și circulant.

Prin prisma doctrinelor economice au fost teoretizate în gândirea economică românească, probleme precum modernizarea societății, liber-schimbismul, protecționismul, precum și raportul dintre agricultură și industrie. Adepții acestor curente au exprimat o gamă largă de poziții, identice sau similare, convergente ori divergente și chiar antagoniste, legate îndeosebi de interese de grup, categorie sau clasă socială, ori partid politic, dar cu unele particularități sau nuanțe. Izvorul principal al gândirii economice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea l-a constituit realitatea social-economică din Europa și România în general, iar din Transilvania în mod particular, care se afla în epocă în componența Imperiului Habsburgic..

Imperiul austriac prezenta, la mijlocul secolului al XIX-lea, o structură economică complexă la originea căreia s-a aflat o paletă largă de factori. Prin urmare, natura relațiilor economice de la care a pornit statul austriac pe calea industrializării a fost una deosebit de complexă cu premise favorabile și nefavorabile. Transilvania fiind provincia periferică a Imperiului a fost afectată mai mult sau mai puțin de toate acestea. Din punct de vedere politic și economic se poate afirma că perioada 1850-1875 a fost una premergătoare pentru declanșarea procesului de industrializare.

În procesul modernizării, Austria, prin politica sa din anii neoabsolutismului, a pus în practică reglementările necesare instituirii liberalismului economic. La baza operei a stat reglementarea spațiului vamal comun la nivelul întregului Imperiu, care oferea popoarelor din cadrul Monarhiei austriece deplina libertatea comercială între diversele regiuni. Pe plan intern politica vamală a fost susținută de legea libertății comerțului și de legea industriei. Acestea protejau și promovau industria, încurajau dezvoltarea economiei și a liberului schimb și creau noi condiții favorabile expansiunii tehnologiei și pieței de capital.

În același context, Austria promova modernizarea economică a Transilvaniei începând cu anul 1850 pe baza unei politici economice liberale și pe baza exportului de capital străin în Transilvania. Ramurile care au beneficiat de capitalul austriac au fost industria minieră, cea siderurgică și de cherestea, fapt ce denotă că Austria avea nevoie de producția acestor ramuri și de aceea, în perioada neoabsolutismului i-a acordat Transilvaniei o atenție aparte. Cea mai importantă măsură și cea care a avut un efect decisiv asupra modernizării în ansamblu a societății

transilvănene a fost patenta urbarială din anul 1854. Patenta din 1854 a fost completată de măsuri similare luate în cursul anului 1858, care clarifica problema agrară din Transilvania. Tot în acea perioadă a fost simțită o schimbare graduală a atitudinii țărănimii față de pământ care devenea, în primul rând, izvor de câștig și nu doar de prestigiu.

În iunie 1867 se încheia acordul austro-maghiar și conținutul acestui act, din punct de vedere economic, regula comerțul și taxele vamale, moneda prin intermediul unei bănci naționale comune, căile ferate etc. Cu toate plusurile sau minusurile, pactului dualist încheiat la 17 februarie 1867 oferea Transilvaniei o dezvoltare economică în sens capitalist. După anul 1867, economia din Transilvania a fost stimulată de investițiile Statului austro-ungar în același raport cu cea din Imperiul Ungar în mod particular. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, economia și structura socială a Transilvaniei au fost într-o dinamică continuă, iar investițiile pentru modernizarea economiei au fost alocate pentru dezvoltarea și modernizarea rețelei drumurilor și a căilor ferate, a industriei, pentru modernizarea activităților comerciale, a creditului, iar prin susținerea unor investiții din partea Statului se dorea valorificarea resurselor naturale și umane.

Cu toate progresele economice înregistrate de Transilvania în perioada dualismului, ea a rămas o provincie relativ înapoiată din punct de vedere economic, la liziera Europei centrale și periferică față de regiunile din Centrul și Vestul Imperiului Austro-Ungar, destinată să furnizeze materii prime și piață de desfacere pentru regiunile occidentale ale Imperiului, chiar dacă a fost mai dezvoltată decât provinciile Slovacia, Galiția, Bucovina și depășea nivelul general al economiei din sud-estul Europei.

Transhumanța a reprezentat în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea o vastă activitate economică derivată și susținută prin rețeaua drumurilor și a popasurilor, apoi prin bâlciurile și târgurile de animale și produsele de pe urma pășunatului. Vastul comerț cu oi, cu vite și cu produsele acestora a alimentat pe lângă piața internă, și piața Constantinopolului, marele consumator de carne de oaie și de brânzeturi, fie prin calea tributului, fie prin comerțul benevol favorizat de împrejurrările epocii.

Politica vamală instituită de Austria în anii 1850-1859, legile urbariale din perioada 1853-1854, completate de cele din 1858 și Legea secularizării din 1864 din România, care stabilea dreptul de proprietate funciară în sens juridic modern, au dus la restrângerea considerabilă a oieritului transilvănenilor în România și totodată la declinul oieritului în Transilvania datorită

înăspririlor condițiilor de transhumanță. Schimbările în natura relațiilor de proprietate au influențat masiv practica de creștere a animalelor. Din acest punct de vedere, separarea pășunilor, renunțarea treptată la agricultura pe asolamente a dus și la o modernizare și în acest domeniu.

Una din caracteristicile transhumanței reprezintă dezvoltarea legăturilor economice dintre spațiile românești, determinată de mișcarea economică atât pastorală, cât și comercială, pornită din Transilvania. Principatele Române, au avut numai de câștigat de la mocanii și de la negustorii transilvăneni care au creat un fel de burghezie românească și au contribuit la prosperitatea economică a Țărilor Române. Amintim că începuturile burgheziei în Transilvania s-au datorat sașilor care au jucat un rol important în viața transilvănenilor, dar mai ales în marele comerț desfășurat de aceștia. Relațiile pe care negustorii sași le-au avut cu Principatele Române au fost intense ceea ce a permis dezvoltarea primelor centre culturale și economice la Sud de Carpați. Mai mult, sașii aveau legături puternice cu persoane importante de la curtea Vienei care dețineau posturi înalte și anume consilieri, avocați, agenți și comercianți. Aceștia erau în strânse legături cu sașii de pretutindeni începând cu Marea Neagră până la Marea Adriatică și drept urmare, erau bine informați despre capitalurile și investițiile ce urmau să se realizeze de către Imperiul Habsburgic în provinciile sale.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, încheierea legăturilor economice dintre spațiile românești au fost determinate sistemele de producție de tip capitalist în plină dezvoltare. Dezvoltarea capitalismului în această perioadă a impulsionat producția industriei transilvănene destinate piețelor de natură capitalistă, sporind dependența acestei industrii de piețele românești dintre Carpați și Dunăre. S-au dezvoltat fabrici și industrii care se bazau pe materii prime românești, precum industria pieilor, a spiritului, a fabricilor de paste făinoase, a morilor, a fabricilor textile, inclusiv a stofelor fine. Dificultățile interne care au blocat dezvoltarea industriei în Transilvania erau definite prin insuficiența forței de muncă, lipsa de fabrici constructoare de mașini, insuficiența capitalurilor străine și dobânzile ridicate.

Din punct de vedere industrial, Transilvania s-a bazat pe materiile prime achiziționate din Principatele Române, ulterior România, pentru dezvoltarea industriei sale. Cercetarea atentă a relațiilor economice dintre toate cele trei țări românești, ca și reflectarea acestor relații de către literatura social-economică a vremii ne conduce la concluzia că una din condițiile esențiale, vitale ale dezvoltării meșteșugurilor și industriei din Transilvania a fost reprezentată de strânsele legături economice cu celelalte provincii românești. Atunci când relațiile dintre ele au fost libere,

nestânjenite de nicio forță străină, industria Transilvaniei a prosperat. Când relațiile economice cu celelalte provincii au fost îngreunate, stânjenite, industria și meșteșugurile ardeleni au înregistrat un regres la fel ca și comerțul Principatelor Române cu Transilvania.

Ritmul lent și întârziat al dezvoltării economice, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a îngreunat participarea Austriei la comerțul exterior, alături de faptul că nu a fost posibilă afirmarea ei ca putere europeană. Cu toate acestea, plasându-se între necesitatea modernizării cerută de contextul european și concurența vestului, pe de o parte, și reabilitatea economică internă stringentă, pe de altă parte, Austria institua măsuri de reformare și modernizare a sistemului fiscal, promovează noi politici vamale, semnează diferite acorduri comerciale și economice la nivel european și, în general, reușește să ateneze disparitățile economice locale până la finele secolului al XIX-lea. După anul 1867 comerțul exterior al Austro-Ungariei a fost orientat mai mult spre estul Europei, deoarece aici piața de desfacere a produselor lor nu cunoștea atât de puternic concurența produselor vestice. În raporturile comerciale cu România cadrul legal a fost stabilit prin Convenția din anul 1875, dar care nu s-a aplicat întocmai, pentru că nu au fost respectate clauzele *națiunii celei mai favorizate*. În ciuda acestui fapt, cea mai mare parte a importului Austro-Ungariei din România se făcea din Transilvania, la fel cum și o parte însemnată a exportului îndreptat spre România trecea din Austro-Ungaria spre Transilvania. Într-o altă ordine de idei, analiza cât mai obiectivă a relațiilor româno-austro-ungare, nu poate omite din punct de vedere politic influența și rolul jucat de Austro-Ungaria în cadrul unor organisme internaționale, de cele mai multe ori reușind să-și impună punctul de vedere.

Politica Austro-Ungariei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a provocat anumite dereglări și chiar momente de criză, abil folosite de Imperiu pentru a impune României politica sa și pentru a perturba periodic relațiile româno-austro-ungare. Totuși, în afirmarea politicii externe românești și a poziției adoptate de România față de Austro-Ungaria, remarcăm aportul esențial al oamenilor politici ai vremii aflați la guvernare, precum și atitudinea Regelui Carol I, care a știut să rezolve problemele economice ale țării mai presus de originea sa.

Modernizarea economică a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea începea odată cu desființarea barierelor vamale din anul 1848, continuată prin dubla alegere a lui A.I. Cuza, când Țările Române deveneau Principatele Române Unite. Primul pas pentru organizarea economică și financiară a acestora, în epocă, este oglindit în Mesajul domnitorului A.I. Cuza din 6/18 decembrie 1859. Acesta a reprezentat în istoria gândirii economice românești

și a politicii de stat un document important, fiind primul act oficial care enunța ideologia social-economică a noii domnii și prezenta în cuprinsul său un vast program economic concret. Programul din mesaj accentua dezvoltarea industriei, care a fost văzută în cadrul economiei complexe, strâns legată de agricultură și comerț. Pe de altă parte, Mesajul, sublinia interdependența dintre ramurile de producție și rolul industriei în dezvoltarea agriculturii.

Anul 1859 a reprezentat punctul de plecare pentru modernizarea social-economică a țării și afirmarea noului stat unitar român în cadrul european. În anul 1859, A.I. Cuza dorea pentru economia Principatelor Române o politică bazată pe liberul schimb. Tot în acel an, a fost elaborat *Proiectul de Constituție*. În următorul an, a fost decretată *Legea asupra patentelor de comerț, industrie și profesiuni* prin care toți românii erau obligați să plătească taxe și impozite sporite. S-au propus proiecte pentru construirea căilor ferate, a șoselelor și a liniilor telegrafice și în general, proiecte pentru dezvoltarea economică a țării. Prin decretul domnesc din 9/21 iulie 1860 a fost sancționată legea proiectată de Camere, în puterea căreia veniturile statului includeau veniturile vămile, ale salinelor, ale exporturilor și ale importurilor de cereale, ale vitelor de tot soiul, ale oieritului și ale cornăritului luate de la păstorii de vite.

După Lovitura de Stat din anul 1864, începea domnia personală a lui A.I. Cuza. În acea perioadă au fost promulgate 33 de legi, elaborate și aplicate 40 de decrete, cele economice fiind reprezentative prin *Legea secularizării*; înființarea Camerei de Comerț și Industrie; *Legea contabilității publice*, *Legea introducerii sistemului de măsuri și greutate metrice*, *Legea Electorală*, publicarea *Condiciei de comerț*, concesionarea căilor ferate și înființarea Băncii Naționale Române.

Acestea au fost continuate de Regele Carol I, care la rândul său a decretate o serie de legi în prima parte a domniei sale, precum: *Legea taxelor asupra băuturilor spirtoase*, la 20 aprilie, *Legea vamală* din 1867, *Legea pentru desființarea monopolului asupra tutunului*, *Legea pentru Podurile cu taxă* din cursul anului 1868 și *Legea de vânzare a sării românești*. Odată cu anul 1867, în România au fost întemeiate instituții de credit și Banca Națională a României. Totodată, au fost construite căi ferate, poduri, drumuri, s-au înregistrat transformări majore în producție și industria țării, a fost adoptată moneda națională, s-au încheiat convenții comerciale cu statele Europei, și nu în ultimul rând, România obținea independența politică și economică în anul 1877. Toate acestea încheiau o perioadă de activitate fructuoasă, care a creat premisele economice

interne și internaționale pentru dobândirea independenței de stat în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Politica vamală românească instituită în perioada 1859-1875 a definit desfășurarea comerțului intern și extern a României. Totodată, a reprezentat expresia vicisitudinilor politice interne și externe ale Principatelor Române, a intereselor economice ale țării, îndeosebi ale clasei marilor proprietari rurali și ale burgheziei comerciale și industriale. Desființarea restricțiilor interne, unificarea teritoriului vamal al Principatelor Române precum și libertatea navigației pe Dunăre – subiect controversat în epocă, au reprezentat elementele defnitorii pentru dezvoltarea economică a țării. Realizarea și aplicarea tarifelor vamale moderne și coerente, precum și încheierea convențiilor comerciale au fost întotdeauna influențate și de interesele politice și economice interne și externe ale țării, alături de monopolurile și interesele impuse cu presiuni variate din Europa.

Economia de piață este caracterizată prin credit, a reprezentat mecanismul de angrenare în economia modernă. Creditul nu poate fi abordat fără exportul de capital care a contribuit la dezvoltarea unor bănci dar și a unor industrii în epoca modernă. În perioada neoabsolutistă în Transilvania existau cinci instituții de credit, iar peste două decenii numărul acestora era de 20. Un rol important l-a jucat și deschiderea la Brașov a filialei băncii vieneze Creditanstalt, cea mai mare bancă comercială austriacă, urmată de cea de la Sibiu, din 1872.

După încheierea Războiului din Crimeea în 1856, bancherul prusian Nulandt obținea, cu toată împotrivirea Austriei, o concesiune pentru deschiderea unei bănci de emisiune și credit ipotecar în Moldova. Intitulată Banca Națională a Moldovei, ea a început să funcționeze în februarie 1857, dar după un an, a fost declarată în stare de faliment. Demersuri pentru înființarea unor instituții de credit și bănci au fost cunoscute în anii 1859-1866, respectiv în perioada când România a fost condusă de Locotenența Domnească împreună cu guvernul condus de I. Ghica. În acea perioadă s-a propus legea din 23 februarie/7 martie prin care se înființa Societatea Anonimă „Casa de comerț”, respectiv ideea înființării unei Bănci Naționale. Elaborarea unei legislații de credit și sprijin financiar pentru instituțiile de credit a fost una din preocupările principale din timpul domniei lui Carol I. La începutul anului 1869 pentru organizarea creditului agricol se propunea înființarea unei bănci numită *Banca și Agenția agricolă pentru circulațiunea privată*, apoi *Casa de Economii și Consemnațiuni* respectiv, *Banca Națională a României*, alături de alte bănci.

În Principatele Române, proiecte pentru dezvoltarea căilor ferate și a transporturilor, au fost elaborate în timpul domniei lui A.I. Cuza, însă fără nici un rezultat concret. În timpul domniei lui Carol I, orientarea autorităților române, către investitorii străini pruseni în domeniul construcțiilor feroviare, a provocat în epocă marele scandal politico-financiar Strousberg. Cu toate acestea, în anul 1877, rețeaua feroviară din România ajungea la 1 300 km, fapt ce a permis, ulterior, țării integrarea în economia europeană în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La sfârșitul secolului al XIX-lea, România avea o rețea a căilor ferate mai dezvoltată și mai densă decât Serbia și Bulgaria, dar puțin inferioară Ungariei, așa cum remarca Bogdan Murgescu în lucrarea *România și Europa. Acumularea decalajelor economice 1500-1600*. Prin legarea rețelei de cale ferată cu țările vecine, integrarea Căilor Ferate Române în sistemul și transportul de mărfuri și de persoane internațional, se ofereau noi posibilități pentru valorificarea mai bună a producției naționale pe piața externă, atrăgând prin import mărfurile necesare unei economii moderne, implicit căile ferate au revoluționat implicit viteza și costurile de transport.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea Principatele Române, mai târziu, România a cunoscut un comerț intens cu animalele domestice, în speță comerțul cu vite - așa cum se observă din cadrul capitolului. În perioada anilor 1861-1877, comerțul vitelor realizat de România cu țările străine, conform datelor vamale, a înregistrat pe an suma de 4 439 230 de lei pe an, din care 336 407 de lei reprezenta importul și 4 102 823 de lei exportul. În perioada de analiză se observă faptul că exportul vitelor a fost mai mare decât importul cu 3 766 416 de lei. Din punct de vedere cronologic, amploarea comerțului de vite a fost constatată între anii 1867-1877, după care anii 1861-1866, ținând cont de pierderea masivă a numărului de vite din cauza epizootii, specifică epocii. Comerțul vitelor a fost intens cu Austro-Ungaria, urmată de Rusia, de Turcia, de Italia și de alte țări. Importul cel mai mare a fost din Austro-Ungaria pe toată perioada de analiză, 1861-1877, și mai puțin din Turcia și Rusia.

Comerțul din Principate Române și mai târziu România a cunoscut atât creștere, cât și, o descreștere, ca și comerțul european, dar cu o regularitate oarecare, în funcție de împrejurările comerciale existente. Registrele vamale incomplete și aplicarea Convenției Comerciale Comerciale din 1875, încheiată între România și Austro-Ungaria, în perioada anilor 1871-1877, respectiv statisticile epocii nu au redat numărul exact de capete de vitelor importate și exportate, dar, în schimb, au prezentat valorile comerțului în general, precum și al țărilor străine cu care România a desfășurat importul și exportul animalelor și ale produselor.

Importurile României proveneau îndeosebi din Austro-Ungaria, Germania, Anglia, Franța, Turcia, iar exporturile țării erau orientate către Anglia, Austro-Ungaria, Belgia, Germania, Italia, Franța și Turcia. Însă *Convenția Comercială* din 1875 a modificat brusc volumul schimburilor comerciale cu Austro-Ungaria, reducându-le la jumătate, în timp ce exportul lor ajungea la 370% peste cifra de dinainte de convenție. Cu alte cuvinte, înainte de *Convenție*, Austro-Ungaria cumpăra de la noi mai multe produse și ne vindea mai puțină marfă, iar după convenție ne vindea mai mult și cumpăra mai puțin din România. Tabloul general al comerțului României cu statele străine indică faptul că până la 1876 România exportase mai mult decât importase, mai exact intrau în țară mai mulți bani decât ieșeau.

Procesul de dezvoltare a comerțului extern a fost inițiat prin *Tratatul de la Andrianopol* din 1829, cunoscând o creștere accentuată după Războiul Crimeii și constituirea statului național. Internaționalizarea navigației pe Dunăre, construirea căilor ferate în exterior și racordarea acestora la liniile ferate din țările vecine au contribuit la extinderea relațiilor comerciale pe plan european.

În urma analizei legăturilor economice dintre Transilvania și Principatele Române în perioada 1848-1877, am ajuns la concluzia că acestea nu pot fi analizate fără a urmări dezvoltarea și modernizarea fiecărui spațiu în particular. Privind evoluția legăturilor economice a celor 29 de ani luați în discuție, am observat că s-au produs schimbări majore la nivel socio-economic. Prin politica economică și fiscală instituită de Austria și mai târziu de Austro-Ungaria, Transilvania a cunoscut o îmbunătățire a economiei în perioada 1850-1875, fiind un complex economic relativ periferic, ale cărui interacțiuni și legături se orientau spre Viena și Budpesta, dar și spre exteriorul arcului carpatic.

Principatele Române au cunoscut modernizarea după anul 1859, prin politica economică a lui A.I. Cuza, respectiv prin cea instituită de Carol I. Libertatea navigației pe Dunăre, aplicarea reformelor cu caracter economic, dezvoltarea transportului și a căilor de comunicații, obținerea independenței și interesul arătat de publicistica românească în rezolvarea acestora au demonstrat în epoca modernă că nu se poate vorbi de Transilvania fără corelarea acesteia la România și invers.

Cercetarea atentă a relațiilor economice dintre cele trei țări românești, ca și reflectarea acestor relații de către literatura social-economică a epocii mă conduce la concluzia că una din condițiile esențiale, vitale ale dezvoltării meșteșugurilor și industriei Transilvaniei au fost

strânsele legături economice cu celelalte provincii românești. Ion Popescu remarca în lucrările sale de specialitate că, atunci când relațiile dintre acestea erau libere, nestânjenite de nici o forță străină, industria Transilvaniei a prosperat. Când relațiile economice cu celelalte provincii ale țării au fost îngreunate, stânjenite, industria și meșteșugurile ardeleni au regresat. Acestea, se datorează faptului că legăturile economice dintre spațiile românești au fost structurate și formate în timp. Mai mult, și-au definit legăturile prin piețele unde transilvănenii, își desfășeau aproape întreaga producție a meșteșugurilor și a industriei din Principatele Române, mai târziu România. Comerțul pasiv al Transilvaniei se datora schimburilor ei neechivalente cu țările economice dezvoltate, la care se adăuga insuficiența valorificării a resurselor ei naturale și insuficiența capitalurilor, a creditului și a nivelului ridicat al dobânzilor, așa cum explicau economiștii în epocă.

Deși contextul european în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu a fost totdeauna favorabil cauzei românești, legăturile economice și comerciale dintre Vechiul Regat și Transilvania au fost bine definite, indiferent de interesele politice ale cancelariilor europene.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

a) Izvoare inedite:

Biblioteca Academiei Române din București:

Arhiva Dumitru Brătianu Mapa I

Arhiva Cuza Vodă

Arhiva Ion Ghica I mss. 8

Arhiva Mihail Kogălniceanu

Direcția Arhivelor Centrale Istorice Naționale:

Acte de la Commission mixte pour l'élaboration des tarifs douaniers conventionnels en Roumanie prévue par la Convention entre l'Autriche-Hongrie et la Roumanie du 22 Juin 1875.

Colecția Microfilme Austria (1859-1888) - rolele 301-310.

Fondul: *Casa Regală*, dosar 42/1877.

Fondul: *Direcțiunea Generală a Statisticii (1844-1890)*; Fondul: *Ministerului de Interne al Țării Românești - Direcția Comunală (1838-1879)*.

Fondul: *Ministerului Industriei și Comerțului-Direcția: Măsuri și Greutăți*.

Fondul *Personal A.I. Cuza*.

Fondul *Regelui Carol I (1850-1914)*.

Fondul: *Stabilirea granițelor între Țara Românească și Moldova cu Austro-Ungaria (1835-1911)*.

Fondul: *Mihail Kogălniceanu*.

Ministerul Afacerilor de Externe:

Fondul: *Arhiva istorică (1831-1895)*.

b) Izvoarele editate

Acte și documente relative la istoria renașterii României, Vol. II, București 1889.

Antologia gândirii românești. Secolele XV-XIX, Editura Politică, București, 1967.

Anul 1848 în Principatele Române, Vol. I-IV, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl, București, 1903.

Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848-1859, București, 1929.

Documente inedite din timpul ocupațiunii Principatelor Române de către austrieci între 1854-1856, București, 1935.

Documente privitoare la Istoria Economică a României. Statistică - Țara Românească și Moldova, Seria B, Vol. I. București, 1960.

Documente privind Unirea Principatelor: 1856-1859, Vol. II, București, 1984.

Enciclopedia României, Vol. III, Imprimeria Națională, București, 1939.

Texte de literatură economică în România secolului XIX, Vol. I, Editura Academiei Române, București, 1960.

Surse statistice:

Analele Statistice pentru cunoașterea părții muntene din României: 1860-1868.

Economia Națională: 1873-1876.

Economul: 1873-1878.

Magyar Statistikai Évkönyv: 1867-1876, Budapesta.

Statistica Agricolă: 1870 – 1872.

Statistica vânzării tutunurilor în România :1872-1892.

Statistica Comerțul exterior, import și export: 1871 – 1877.

II. Lucări de specialitate

a) *Lucrări generale:*

1. Adam, Iosif, *Premise ale formării pieței economice unitare românești. Documente 1862-1914*, s.n., București, 1983.

2. Adamescu, Gheorghe, *Câteva cuvinte despre dualismul austro-ungar*, Typo-lith J. Schen, Galați, 1892.

3. Adăniloaie, Nichita, *Reforma agrară din 1864: aplicarea Legii rurale*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968.

4. **Alesandrini, N.A.**, *Statistica României de la Unirea Principatelor până în prezent*, Vol. II, Editura H. Goldner, Iași, 1898.
5. **Alimaneștianu, C.**, *Studiu asupra legii minelor*, Tipografia Joseph Göbel, București, 1898.
6. **Angelescu, Ion N.**, *Evoluția economică a Țărilor Române*, Vol. I, s.n., București, 1916.
7. **Idem**, *Politica economică a României Mari*, București, 1918.
8. **Idem**, *Politica economică a României față de politica economică imperialistă*, Editura Tipografiile Române Unite, București, 1923.
9. **Idem**, *Problema noastră monetară*, Editura „Curierul Judiciar”, București, 1925.
10. **Apostol, Stan**, *Independența României. Detașarea de piața otomană și reatașarea de Europa: 1774-1875*, Editura Albatros, București, 1998.
11. **Aurelian, Petru S.**, *Politica noastră comercială față cu convențiunile de comerț*, București, 1885.
12. **Idem**, *Terra nostra. Schițe economice asupra României*, Ed. a II-a, Tipografia Academiei Române, București, 1880.
13. **Idem**, *Politica noastră vamală*, București, 1890.
14. **Idem**, *Viitorul nostru economic*, București, 1890.
15. **Idem**, *Opere economice*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967.
16. **Axenciuc, Victor**, *Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării*, Editura Academiei Române, București, 2008.
17. **Idem**, *Evoluția economică a României*, Vol. III: Credit, comerț, finanțe publice, Editura Academiei Române, București, 2000.
18. **Idem**, *Avuția națională a României. Cercetări istorice comparate: 1860-1939*, Editura Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală, București, 2000.
19. **Idem**, *Introducerea în istoria economică a României. Epoca modernă și contemporană*, Vol. I, Editura Fundației „România Mare”, București, 1999.
20. **Idem**, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice: 1859-1947*, Vol. II: Agricultură, Editura Academiei Române, București, 1996.
21. **Idem**, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice: 1859-1947*, Vol. I, Editura Academiei Române, București, 1992.
22. **Axenciuc, Victor; Tiberian, Ioan**, *Premise economice ale formării statului național unitar român*, Editura Academiei R.S.R., București, 1979.

23. **Balog, Marin Iosif**, *Dilemele modernizării. Economia și societatea în Transilvania 1850-1875*, Editura Internațional Book Acces, Cluj-Napoca, 2007.
24. **Barițiu, George**, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, Vol. II, Sibiu, 1890.
25. **Barițiu, George; Rațiu, Ioan**, *Petițiune subșternută Maiestății Sale Ces. Reg. Apostolice în 30 decembrie 1866*, Tipografia Römer & Kamner, Brașov, 1867.
26. **Baron, Mircea**, *Istoria economiei*, Editura Universitas, Petroșani, 2006.
27. **Báthory, Ludovic**, *Camera de Comerț, Industrie și Agricultură. Cluj. 150 de ani în slujba comunității de afaceri 1850-2000*. Monografie, Cluj-Napoca, 2000.
28. **Băicoianu, Constantin**, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul Organic și până în prezent*, Editura Academiei R.S.R., București, 1904.
29. **Idem**, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale*, Vol. 1-3, București, 1932-1939.
30. **Idem**, *Problemele convențiilor veterinare. Politica veterinară și comerțul nostru de vite de la 1860 până în prezent*, București, 1903.
31. **Idem**, *O pagină din istoria relațiilor noastre vamale cu Austro-Ungaria*, București, 1898.
32. **Bălcescu, Nicolae**, *Question économique des Principautés Danubiennes*, Paris, 1850.
33. **Idem**, *Opere. Scrieri istorice, politice și economice*, Vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1953.
34. **Bărbat, Vasile**, *Istoria comerțului românesc. Epocă mai nouă*, București, 1925.
35. **Berca, Alex**, *Crizele economice și ciclitatea lor*, Institutul European, Iași, 2011.
36. **Berindei, Dan**, *Constituirea României moderne*, Editura Enciclopedică, București, 2009.
37. **Idem**, *Epoca unirii*, Editura Corint, București, 2000.
38. **Idem**, *Constituirea României moderne*, Editura Enciclopedică, București, 2009.
39. **Boicu, Leonid**, *Din istoria diplomației europene: anul 1859 la români*, Editura Institutul European, Iași, 1996.
40. **Idem**, *„Geneza Chestiunii române”, ca o problemă internațională*, Editura Junimea, Iași, 1975.
41. **Idem**, *„Austria și Principatele Române în vremea Războiului Crimeii (1853-1856)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972.

42. **Berindei, Dan; Adăniloaie, Nichita; Bocșan, Nicolae; Maior, Liviu; Retegan, Simion**, *Istoria românilor*, Vol. VII, Tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
43. **Bérenger, Jean**, *Istoria Imperiului Habsburgilor*, traducere de Nicolae Baltă, Editura Teora, București, 2000.
44. **Beșliu, Olga; Frâncu, Raluca Maria**, *Din istoria breslelor sibiene*, Editura „Altip”, Ediția a II-a, Alba-Iulia, 2009.
45. **Bley, Gustave**, *La Roumanie- Etude economique et commerciale*, Paris, 1896.
46. **Bodea, Cornelia**, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, Vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1998.
47. **Bossy, Raoul V.**, *Politica externă a României*, Editura Cultura Națională, București, 1928.
48. **Buzea, Nicolae T.**, *Introducere în istoria doctrinelor economice*, Tipografia „Edison”, Iași, 1925.
49. **Carbonaro, Giuseppe; Venanzoni, Giuseppe**, *L'economia in cifre*, Editrice Ediese, Roma, 1987.
50. **Cârțână, Ion; Seftiuc, Ion**, *Dunărea în istoria poporului român*, Editura Științifică, București, 1972.
51. **Cheresteșiu, Victor**, *Românii și ungurii. Scurtă privire istorică asupra raporturilor româno-maghiare din Ardeal*, Editura de Stat, București, 1974.
52. **Chiorean, Ioan**, *Geneza și sfârșitul Imperiului Austro-Ungar*, Editura „Mica Doris”, Tg. Mureș, 1995.
53. **Cliveti, Gheorghe**, *România și Marile Puteri Garante: 1856-1878*, s.n., Iași, 1988.
54. **Idem**, *România și crizele orientale: 1853-1913*, Editura Fundația Axis Universitaria, Iași, 1997.
55. **Constantin, Florin**, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.
56. **Constantinescu, Nicolae N.**, *Istoria economică a României: de la începuturi până la cel de-al doilea Război Mondial*, Editura Economică, București, 1997.
57. **Constantinescu-Mircești, C.**, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, Editura Academiei Române, București, 1976.

58. **Cosmescu, Ion**, *Unirea și independența în gândirea economică românească*, Editura Economică, București, 1998.
59. **David, Prodan**, *Transilvania și iar Transilvania*, Editura Enciclopedică, București, 2002.
60. **Idem**, *Din istoria Transilvaniei. Studii și evocări*, Editura Enciclopedică, București, 1991.
61. **Demetrescu, Eugen**, *Influența școlii economice liberale în România, în veacul al XIX-lea*, București, 1935.
62. **Drăghicenu, Mathei**, *Politica noastră economică și comercială*, București, 1898.
63. **Drecin, Mihai**, *Banca Albina din Sibiu. Instituție națională a românilor transilvăneni: 1871-1918*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
64. **Idem**, *Istorie financiar-bancară*, Vol. II: *Studii asupra băncilor săsești, maghiare și slovace din Austro-Ungaria (1867-1918)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.
65. **Diaconovich, Constantin**, *Enciclopedia Română*, Tomul III, Editura și Tipografia lui W. Krafft, Sibiu, 1908.
66. **Dobrescu, Vasile**, *Sistemul de credit românesc din Transilvania 1872-1918*, Editura Universității „Petru Maior”, Tg. Mureș, 1999.
67. **Dragomir, Nicolae**, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, Editura Institutul de Arte Grafice Ardealul”, București, 1926.
68. **Idem**, *Oierii Mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de Sud*, Editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1938.
69. **Dronca, Lucian**, *Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918). Contribuții istorice*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 2003.
70. **Idem**, *Din politica financiară a românilor ardeleni, 1866-1918*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1999.
71. **Dobrovici, G.M.**, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractante: 1823-1933*, București, 1934.
72. **Furnică, Dumitru Z.**, *Din trecutul românesc al Brașovului*, București, 1937.
73. **Feltl, Günter**, *150 Jahre österreichische Gewerbepolitik unter dem Aspekt der Zugangsvoraussetzungen zur Gewerbeausübung*, Wien, 2011- Teză de doctorat.
74. **Filiti, Ioan C.**, *Proiecte inedite de reforme din vremea unirii Principatelor Române*, București, 1936.

75. **Giurescu, Constantin**, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Curtea Veche, București, 2000.
76. **Giurescu, Constantin; Giurescu, D.C.**, *Istoria românilor*, Editura Albatros, București, 1998.
77. **Ghelasse, Ion**, *Din trecutul economic-comercial al brașovului și împrejurimilor*, București, 1931.
78. **Idem**, *Comerțul și valorificarea lânei în cadrul economiei internaționale*, s.n., București, 1937.
79. **Idem**, *Mocanii. Importanța și evoluția lor social-economică în România*, Editura Tiparul Românesc, București, 1944.
80. **Gheonea, Valentin**, *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, Vol. III, Editura Academiei, București, 1989.
81. **Ghica, Ion**, *Amintiri din pribegia după 1848*, Editura Librăriei Socec & Co, București, 1889.
82. **Goia, Ioan Augustin**, *Economia rurală tradițională în nord-vestul Transilvaniei. Coordonate ale sistemului local-agricol de creștere a ovinelor (sec. XIII-XX)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012.
83. **Good, David F.**, *The Economic Rise of the Habsburg Empire 1750-1914*, Berkeley, 1984.
84. **Gologan, N.G.**, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, s.n., București, 1928.
85. **Idem**, *Camera de Comerț și Industrie din Brașov*, Brașov, s.n., 1935.
86. **Gozzini, Mario**, *Storia politica del mondo. Il secolo XIX dal 1815 al 1871*, Editori Vallecchi, Vol. V, Firenze, 1974.
87. **Grant, Neil**, *L'era moderna*, Editori A. Vallardi, Milano, 1984.
88. **Gräf, Rudolf**, *Domeniul bănățean al STEG 1885-1920. Din istoria industrială a Banatului montan*, Editura Banatica, Reșița, 1997.
89. **Gheron, Netta**, *Expansiunea economică a Austriei și exploatările ei orientale*, Editura Cartea Românească, București, 1931.
90. **Ghica, Ion**, *Convorbiri economice*, Vol. III, București, 1884.

91. **Goia, Ioan Augustin**, *Economia rurală tradițională în nord-vestul Transilvaniei. Coordonate ale sistemului local-agricol de creștere a ovinelor (sec. XIII-XX)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012.
92. **Gorovei, Artur**, *Primul Proiect de Constiuție întocmit de Comisiunea Centrală din 1859*, Tipografia Josef Benedit, Fălticeni, 1914.
93. **Göllner, Carol**, *Gândirea economică a sașilor din Transilvania în secolul al XIX-lea*, Editura Academiei, București, 1969.
94. **Gwartney, James D.**, *Liberalismul economic. O introducere*, Editura Humanitas, București, 2008.
95. **Hangiu, Ion**, *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004.
96. **Idem**, *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004.
97. **Hașeganu, Ilie**, *Mărginenii în viața economică a Transilvaniei și a Vechiului Regat*, București, 1941.
98. **Heer, Jean**, *Storia di un secolo 1866- 1966*, Impremeria Réunies S.A., Losanna, 1966.
99. **Hitchins, Keith**, *Studii privind Istoria Modernă a Transilvaniei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970.
100. **Ilincioiu, Ion**, *Țăranii, pământul și moșierii din România 1864-1888*, Editura Politică, București, 1982.
101. **Ilovan, Vasile**, *Românii din nord-vestul Transilvaniei între 1867 și 1910*, Editura Răsunetul, Bistrița, 1998.
102. **Irene, Etzersdorfer**, *Imperiul la periferie: urme austriece în Transilvania*, Editura Prohistoria, Wien, 2007.
103. **Ioachim, Lazăr**, *Studii de istorie modernă a Transilvaniei*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012.
104. **Ionescu, D.B.**, *Compendiu de istoria doctrinelor economice*, Institutul Litografic Schildkraut, Cluj-Napoca, 1937.
105. **Ionescu, Virgil I.**, *Opera lui Mihail Kogălniceanu sub raportul faptei și gândirii social-economice*, Editura „Scrisul românesc”, Craiova, 1979.

- 106. Ionescu, Toader,** *Dezvoltarea Transilvaniei în viziune economică. Schiță analitico-istorică*, Editura Studia, Cluj-Napoca, 2011.
- 107. Ionescu, Toader; Petrescu, Daciana Crina,** *Studii de istorie a gândirii economice*, Editura EFES, Cluj-Napoca, 2006.
- 108. Iordache, Anastasie,** *Instituirea Monarhiei Constituționale și regimului parlamentar în România: 1866-1871*, Editura Majadahonda, București, 1997.
- 109. Iordachescu, V. Th.,** *Evoluția politicii și a legislației vamale a României*, Vol. I: 1408-1886, București, 1934-1935.
- 110. Iorga, Nicolae,** *Question économique des Principautés Danubiennes*, Paris, 1850.
- 111. Idem,** *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă*, București, 1905.
- 112. Idem,** *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915.
- 113. Idem,** *Istoria presei românești. De la primele începuturi până la 1916*, Editura Atelierele Societății Anonime "Adeverul", București, 1922.
- 114. Idem,** *Istoria românilor*, Ediția a VI-a, București, 1926.
- 115. Idem,** *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, Editura Tiparului Românesc, București, 1937.
- 116. Idem,** *Istoria comerțului cu Orientul*, Editura „Cartea Românească”, București, 1939.
- 117. Idem,** *Chestiunea Dunării*, Editura Institutul European, Iași, 1998.
- 118. Ivanciuc, Nicolae-Văleanu; Ionescu, Toader; Pinczés Iulius,** *Gândirea economică în Transilvania (1784-1918)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1981.
- 119. Jelavich, Barbara,** *Istoria Balcanilor secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, Vol. I, traducere de Mihai-Eugen Avădanei, Editura Institutului European, Iași, 2007.
- 120. Jinga, Victor,** *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, Ediția a II-a, Editura Muzeul Județean de Istorie, Brașov, 1995.
- 121. Idem,** *Principii și orientări ale comerțului exterior al României (1859-1916)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.
- 122. Idem,** *Gândire economică românească în secolul al XIX-lea : considerațiuni sumare*, Editura Ardealul, Cluj-Napoca, 1936-1937.
- 123. Kirițescu, Costin,** *Sistemul bănesc și precursorii lui*, Vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1997.

- 124. Kecskés, I.; Bérenyi, Adam,** *Ideile economice progresiste ale profesorului Brassai Sámuel*, Cluj-Napoca, 1958.
- 125. Komlos, John,** *The Habsburg Monarchy as a Customs Union: Economic Development in Austria-Hungary in the Nineteenth Century*, Princeton, 1983.
- 126. Lapedatu, Ion,** *Memorii și amintiri*, Ediție îngrijită, prefață și note de Ion Opriș, Editura Institutul European, București, 1998.
- 127. List, Friedrich,** *Sistemul național de economie politică*, Editura Academiei, București, 1973.
- 128. Lumperdean, Ioan,** *Victor Jinga despre literatura și gândirea economică românească din secolele XVIII-XIX*, s.n., Cluj-Napoca, 1997.
- 129. Idem,** *Introducerea în istoria economiei de piață*, Editura Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 2002.
- 130. Lungu, Corneliu Mihai,** *Problema Transilvaniei și relațiile României cu Austro-Ungaria 1876-1886*, s.n., Cluj-Napoca, 1998.
- 131. Lupaș, Ioan,** *Din istoria Transilvaniei*, Editura Eminescu, București, 1988.
- 132. Lupaș-Vlasiu, Mariana,** *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Editura România Press, București, 2001.
- 133. Manea, Ion,** *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică (1866-1938)*, Editura Enciclopedică, București, 2001.
- 134. Marcu, Nicolae,** *Istorie economică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979.
- 135. Mateescu, Tudor,** *Păstoritul mocanilor pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră*, Direcția Generală a Arhivelor de Stat, București, 1986.
- 136. Meteș, Ștefan,** *Păstorii ardeleni în Principatele Române*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1925.
- 137. Idem,** *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
- 138. Mihalache, Marin,** *Cuza Vodă*, Editura Tineretului, București, 1967.
- 139. Mitileneu, Mihail,** *Colecțiune de tratate și Convențiunile României cu puterile străine: de la anul 1368 până în zilele noastre*, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1875.
- 140. Mitu, Nicolae Răzvan,** *România în sud-estul Europei (Evoluții balcanice în secolul XIX-XX)*, Editura Aius PrintEd, Craiova, 2011.

- 141. Moga, D.,** *Înființarea Gremiului comercial român din Brașov*, Institutul de Arte Grafice „Astra”, Brașov, 1941.
- 142. Moga, Ioan,** *Războiul vamal dintre Austro-Ungaria și România în lumina intereselor economice ale Transilvaniei*, Imprimeria Națională, București, 1936.
- 143. Idem,** *Scrieri istorice*, Editura Dacia, Cluj, 1973.
- 144. Murgescu, Bogdan,** *România și Europa. Acumulare de decalaje 1500-2010*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- 145. Murgescu, Costin,** *Drumurile unității românești. Drumul oilor și drumurile negustorești*, Editura Enciclopedică, București, 1996.
- 146. Murgescu, Constantin,** *Mersul ideilor economice la români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- 147. Nagy, Róbert-Miklós,** *Capitalul - Forță a transformării. Rolul capitalului german în industrializarea Transilvaniei (1880-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011.
- 148. Neagoie, Stelian,** *Memoriile Regelui Carol I al României*, Vol. I: 1866-1869, Editura Scripta, București 1992.
- 149. Negru, Ioana; Negru, Anca; Parsons, Stephen D.,** *Acțiunea umană. Perspectiva școlii austriece Rothbard și Praxeologia*, Editura Institutul European, București, 2011.
- 150. Netea, Vasile,** *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1849)*, Editura Științifică, București, 1974.
- 151. Idem,** *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, Editura Științifică, București, 1966.
- 152. Ortolane, Oddone,** *Storia contemporanea dal 1815 ad oggi*, Editore Felice Le Monnier, Firenze, 1973.
- 153. Oțetea, Andrei,** *Scrieri istorice alese*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- 154. Panaitescu, P.N.,** *Răbojul. Studiu de istorie economică și socială la români*, Editura, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, București, 1946.
- 155. Idem,** *Însemnătatea economică a mocanilor în istoria Țării Românești*, Editura Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, București, 1936.
- 156. Panaitescu, P. P.,** *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.

157. **Idem**, *Însemnătatea economică a mocanilor în istoria Țării Românești*, Editura Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, București, 1936.
158. **Pîrnac, Mariana; Pîrnac, Iulian Liviu**, *Din istoria Transilvaniei: (1866-1876)*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2008.
159. **Peck, James Foreman**, *Storia dell'economia internazionale dal 1850 a oggi*, Editrice Il Mulino, Bologna, 1999.
160. **Petrescu, Christian**, *Etape doctrinare în economia politică*, București, 1946.
161. **Popa, Petre**, *Istoria economiei naționale a României*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 1999.
162. **Popa, Mircea; Tașcu, Valentin**, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, Editura Tritonic, București, 2003.
163. **Popescu, Alexandru**, *Relații româno-austriece*, Editura Institutul European, Iași, 1998.
164. **Popescu, Gheorghe**, *Liberalismul economic*, Editura Mesagerul, Cluj-Napoca, 1997.
165. **Popescu, Mihail**, *Documente inedite din preajma Unirii Principatelor*, București, 1928.
166. **Idem**, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848-1859*, Editura Cartea Românească, București, 1929.
167. **Idem**, *Documente inedite din timpul ocupațiunii Principatelor Române de către austrieci între 1854-1856*, București, 1935.
168. **Pascu, Ștefan**, *Atitudinea românilor din Transilvania față de dualismul austro-ungar (1865-1900)*, Editura Dacia, Cluj, 1978.
169. **Idem**, *Contribuția lui A.D. Xenopol la economia românească*, Tipografia „Dacia Traiană”, Sibiu, 1938.
170. **Idem**, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1954.
171. **Petrescu, Christian**, *Etape doctrinare în economia politică*, București, 1946.
172. **Popescu, Alexandru**, *Relații româno-austriece*, Editura Institutul European, Iași, 1998.
173. **Popovici, V.; Angelescu, C.C.; Boicu, Leonid; Corivan, Nicolae; Negruți-Munteanu, E.; Turcu, C.**, *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864*, Editura Academiei R.S.R., București, 1963.
174. **Pop, Ștefan**, *Convențiunea cu Austro-Ungaria*, Editura,, Tipografia Ștefan Mihăilescu București, 1886.

- 175. Rădulescu-Valasoglu, Irina,** *Alexandru Ioan Cuza și politica europeană*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.
- 176. Rebreanu, Romulus,** *Austria și problema orientală (1863-1867)*, Tipografia Minerva, Brașov, 1944.
- 177. Retegan, Simion,** *Dieta Românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
- 178. Roman, Sandgruber,** *Ökonomie und Politik. Österreichische Wirtschaftsgeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Vol. 10, Ueberreuter, Viena, 1995, Seria Österreichische Geschichte, Editor Herwig Wolfram.
- 179. Răduică, Georgeta; Răduică, Nicolin,** *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, Editura Științifică, București, 1995.
- 180. Santarelli, Enzo,** *Il mondo contemporaneo. Cronologia storica 1870-1974*, Vol. I, Editori Riuniti, Roma, 1975.
- 181. Sava, Eduard,** *Economia industriei transportului și evoluția agriculturii, industriei și comerțului în România (1859-1902). Istoria căilor ferate și dezvoltarea progresivă a economiei generale a României sub influența industriei transporturilor*, s.n., București, 1904.
- 182. Savin, Tudor,** *Capitalul străin în România*, Editura Eminescu, 1947.
- 183. Slăvescu, Victor,** *Domnitorul Cuza și Victor Place*, Editura Cartea Românească, București, 1942.
- 184. Idem,** *Nicolae Suțu și domnitorul Grigore Ghica*, Editura Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, București, 1942.
- 185. Staicovici, Chr. D.,** *Activitatea Camerei de Comerț și Industrie din București de la înființarea sa până la 1 aprilie 1911*, Tipografia G.A. Lăzăreanu, București, 1911.
- 186. Strat, Ion,** *Tractat complectu de economie politică*, București, 1870.
- 187. Suciu, Dumitru,** *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, Edit. Albatros, București, 2000.
- 188. Suțu, Nicolae,** *Scurtă privire asupra stării economice a Moldovei*, Iași, 1838.
- 189. Idem,** *Noțiuni statistice asupra Moldovei*, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1852.
- 190. Idem,** *Câteva observațiuni cu privire la statistica României*, Iași, 1867.
- 191. Idem,** *Opere economice*, Editura Științifică, București, 1957.

- 192. Șuta-Selejan, Sultana,** *Doctrine și curente în gândirea economică modernă și contemporană*, Editura ALL, București, 1994.
- 193. Taylor, A.J.P.,** *Monarhia Habsburgică. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, Editura ALLFA, București, 2002.
- 194. Tașcă, Gheorghe,** *Liberalismul economic*, București, 1923.
- 195. Tișcă, Emil,** *O privire asupra vieții financiare și economice din nord-vestul Ardealului*, Editura Revistei „Viața socială CFR”, Satu- Mare, f.a.
- 196. Vaida, Aurel,** *Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei*, Editura Academiei Române, București, 1998.
- 197. Văleanu Ivanciuc, Nicolae; Ionescu, Toader; Pinczés, Iulius,** *Gândirea economică din Transilvania: 1784-1918*, Editura Academiei R.S.R., București, 1981.
- 198. Vuia, Romulus,** *Tipuri de păstori la românii secolului XIX-lea, începutul secolului XX*, Editura Academiei R.S.R., București, 1964.
- 199. Xenopol, A.D.,** *Studii Economice*, Craiova, 1882.
- 200. Idem,** *Memoriu asupra unor îmbunătățiri de realizat în Nordul Moldovei*, Iași, 1891.
- 201. Zane, Gheorghe,** *Studii*, Editura Eminescu, București, 1980.
- 202. Idem,** *Obiectivele economice ale revoluției de la 1848 în Țările Române. Progresul economic în România*, Editura Polirom, București, 1977.
- 203. Idem,** *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.
- 204. Idem,** *Economia de schimb în Principatele Române*, Editura Casei Școalelor, București, 1930.
- 205. Idem,** *Marx și Bălcescu*, Editura Viața Românească, Iași, 1927.
- 206. Zöllner, Enrich,** *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, traducere realizată de Adolf Armbruster, Ediția a VIII-a, Vol. II, Editura Enciclopedică, București 1997.
- 207. Zub, Alexandru,** *Mihail Kogălniceanu istoric*, Editura Junimea, Iași, 1974.

b) Studii și articole

- 1. Achim, Vasile,** „Institute, societăți și asociații economice cu scopuri politice și național culturale în nord-vestul României (1848-1918)”, în: *Acta Musei Porolissensis*, nr. 9, 1985.

2. **Adam, Iosif**, „Cu privire la formarea pieței economice unitare românești”, în: *Sargeția*, nr. 16-17, 1982-1983.
3. **Idem**, „Contribuții privind capitalul străin în industria Transilvaniei în preajma primului Război Mondial”, în: *Revista de Istorie*, nr. 33, 1980.
4. **Idem**, „Premisele economice ale cuceririi independenței de stat a României”, în: *Muzeul Național*, nr. 4, 1978.
5. **Alexianu, Al.**, „Târguri și hanuri. Mărturii ale relațiilor economice de odinioară”, în: *Viața economică*, nr. 13, 1966.
6. **Amza, Cornel**, „Sistemul de credit românesc în Banat și Transilvania sfârșitul secolului al XIX-lea”, în: *Studii de Istorie a Banatului*, 1993-1994.
7. **Anghel, Gheorghe**, „Considerații privind efortul economico-financiar al României pentru Războiul de Independență”, în: *Muzeul Național*, nr. 4, 1978.
8. **Axenciuc, Victor**, „Legături economice dintre Transilvania și celelalte provincii românești în secolul al XIX-lea”, în: *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, București, 2005.
9. **Idem**, „Pe urmele leului nostru”, în: *Materiale Istorice*, nr. 1-2, 2000.
10. **Idem**, „Penetrația capitalului străin în România până la primul Război Mondial”, în: *Revistă de Istorie*, nr. 5, 1981.
11. **Idem**, „Legături economice și comunitatea de viață economică a poporului român în secolul al XIX-lea”, în: *Analele de Istorie*, nr. 2, 1974.
12. **Atanasiu, Carmen**, „Preocupări ale statului român pentru intensificarea traficului pe Dunăre la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX”, în: *Dobrogea-repere istorice*, Constanța, 2000.
13. **Balogh, Adabert**, „Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860-1918”, în: *Anuarul Marmația*, nr. 4, 1978.
14. **Balog, Marin Iosif**, „Criza economică din 1873. Manifestare și percepția ei în economia și societatea transilvănească”, în: *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, nr. 50, Series-Historica, 2011.
15. **Idem**, „Reformele agrare de la mijlocul secolului al XIX-lea și efectele lor asupra modernizării în societatea transilvănească (1850-1880)”, în: *Schimbare și devenire în istoria României*, Editura Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008.

16. **Idem**, „Influența băncilor asupra vieții urbane. Brașovul – centru financiar și bancar al Transilvaniei la mijlocul secolului al XIX-lea”, în: *Historia Urbana*, Tom. XV, nr. 1-2, 2007.
17. **Idem**, „Politica financiară a Vienei în Transilvania între Revoluția Pașoptistă și dualism: cazul filialei brașovene a Băncii Vieneze Creditanstalt”, în: *Arhiva Someșană*, nr. 5, 2006.
18. **Idem**, „Arii de atracție” și rețelele de relații economice între sat și oraș în modernizarea economică a Transilvaniei la mijlocul secolului al XIX-lea (1850-1875)”, în: *Țara Bârsei*, nr. 3, 2004.
19. **Idem**, „Efectele politicilor economice ale Statului Austriac asupra modernizării economice a Transilvaniei la mijlocul secolului al XIX-lea (1850-1875)”, în: *Revista Bistriței*, nr. 17, 2003.
20. **Balog, Marin Iosif; Mádly, Loránd**, „Eforturi de modernizare economică și redresare financiară a Imperiului Habsburgic în anii 1853-1854: împrumutul intern pe bază de subscripțiuni publice din 1854 și rolul Transilvaniei”, în: *Studia Hebraica*, nr. 1-2, 2003.
21. **Balog, Marin Iosif; Radu, Măriuca**, „Camera de Comerț și Industrie din Brașov și implicarea sa în eforturile de modernizare economică a sud-estului Transilvaniei”, în: *Arhiva Someșană*, Seria a III-a, 2004.
22. **Balog, Marin Iosif; Pavel, Teodor**, „Politica fiscală a Vienei în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea: între centralism birocratic și modernizare regional”, în: *Opțiuni democratice la popoarele central-est europene în secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2006.
23. **Banu, Angela**, „Datoria publică în bugetul României (1864-1946)”, în: *Două secole de tradiție românească*, București, 2003.
24. **Bălan, Constantin**, „Realități din viața social-economică a Țărilor Române la începutul epocii moderne”, în: *Identitatea națională și spirit european*, nr. 4, 2003.
25. **Bărbat, Al.**, „Dezvoltarea și decăderea ultimei grupări de negustori de intermediere ai Brașovului în secolul al XIX-lea”, în: *Studii*, nr. 16, 1963.
26. **Idem**, „Fabrica de hârtie de la Zărnești 1852-1872”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. 4, 1962.
27. **Brătianu, Gheorghe I.**, „O lege votată în Dieta Transilvaniei din 1863”, în: *Analele Academiei Române – Memoriile secțiunii Istorice*, Seria III, Tom XXV, București, 1943.
28. **Bellu, Radu**, „130 de ani de la intrarea primului tren în Brașov (1873 – 1 iunie – 2003)”, în: *Țara Bârsei*, nr. 2, 2003.

29. **Berenyi, Adam**, „Opinii cu privire la industrializare în Transilvania”, în: *Culegere de studii și cercetări economice*, Vol. VI, Cluj-Napoca, 1980.
30. **Berindei, Dan**, „Gazeta Transilvaniei și Unirea Principatelor”, în: *130 de ani de la apariția Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1969.
31. **Besomi, Daniele**, „James Anthony Lawson on commercial panics and their recurrence”, în: *Structural Change and Economic Dynamics*, nr. 19, Oxford, 2008.
32. **Boia, Lucian**, „O convenție româno-maghiară din anul 1865”, în: *Studii istorice româno-ungare*, București, 1999.
33. **Boicu, Leonid**, „Înnoirea structurii social-economice a României în anii domniei lui A.I. Cuza”, în: *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, nr. 10, 1973.
34. **Bucur, Corneliu**, „Invarianță și variabilitate în păstoritul tradițional”, în: *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, nr. X, Cluj, 1978.
35. **Bunea, Aurelia**, „Ecoul Unirii Țării Românești și Moldova în presa din Transilvania”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Seria „Historia”*, nr. IV, 1959.
36. **Bușă, Daniela**, „Consecvență și concesii în politica comercială a României (sfârșitul secolului al XIX-lea –începutul secolului al XX-lea)”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 15, 2005.
37. **Bușe, Constantin**, „Contribuții privind regimul vamal al Principatelor Române în perioada 1838-1874”, în: *Analele Universității București. Secția Istorie*, nr. 2, 1971.
38. **Idem**, „Unele considerații privind viața economică a României între 1862 și 1876”, în: *Analele Universității București*, nr. 2, 1973.
39. **Idem**, „Porturile de pe litoralul Vestic al Mării Negre. Modernizarea și activitatea lor comercială la cumpăna dintre secolul XIX și începutul secolului XX”, în: *Revistă Istorică*, nr. 7-8, 1996.
40. **Idem**, „Interesele economice franceze la Dunărea de Jos”, în: *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*, București, 2006.
41. **Cancel, P.**, „Păstoritul la poporul român”, în: *Convorbiri literare*, nr. 9, Iași, 1913.
42. **Carp, Mihaela; Saizu, Ioan**, „Prezența capitalului străin în România”, în: *Studii și Cercetări a Fundației „Dimitrie Cantemir”*, nr. 2, 2000.
43. **Chiriță, Gr.**, „Din istoria legăturilor economice între Principatele Unite și Transilvania în anii domniei lui A.I. Cuza”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 4, 1973.

44. **Chiriță Gheorghe**, „Date noi privind fabrica de postav de la Tg. Neamț a lui M. Kogălniceanu”, în: *Studii*, nr. 6, 1964.
45. **Idem**, „Relații economice între Principate și Transilvania 1859-1866”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 4, 1973.
46. **Ciachir, Nicolae**, „Date noi despre relațiile româno-sârbe în perioada premergătoare și în timpul Războiului pentru Independență”, în: *Revistă de Istorie*, nr. 15, 1967.
47. **Cristea, Gheorghe**, „Criza agrară din anii 1865-1866 și consecințele sale social-economice”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, 1975.
48. **Damean, Sorin Liviu**, „Carol I și politica externă a României (1866-1914)”, în: *Cultură, politică și societate în timpul domniei lui Carol I. 130 de ani de la proclamarea Regatului României*, Iași, 2011.
49. **Drecin, Mihai**, „Sibiul și băncile sale (sec. XIX- începutul sec. XX)”, în: *Historia Urbana*, nr. 1-2, 2007.
50. **Idem**, „Factorul economic element fundamental al unității noastre”, în: *Familia*, nr. 10, 1988.
51. **Idem**, Activitatea reuniunilor de credit pentru participanți înființate și conduse de Banca „Albina”, în: *Lucrări Științifice. Seria Istorie – Științe sociale -Pedagogie*, Oradea, 1972.
52. **Demetrescu, C.**, „Petru S. Aurelian, propagator al comerțului românesc”, în: *Din trecutul comerțului românesc*, București, 1970.
53. **Dobrescu, Vasile**, „Idea făuririi unei vieți economice naționale proprii a românilor transilvăneni în epoca dualismului austro-ungar (1867-1918)”, în: *Apulum*, nr. 18, 1980.
54. **Idem**, „Aspecte privind activitatea băncilor românești din Transilvania în domeniul agrar până la 1918”, în: *Apulum*, nr. 17, 1979.
55. **Donat, Ion**, „Păstoritul românesc și problemele sale”, în: *Studii*, nr. 19, 1966.
56. **Dragomir, Nicolae**, „Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de Sud”, în: *Analele Dobrogei*, nr. XIX, 1938.
57. **Drăgan, Gabriela**, „Măsuri de politică economică caracteristice ultimului sfert de secol XIX și începutul secolului XX”, în: *Două secole de tranziție românească*, București, 2003.
58. **Dronca, Lucian**, Aspecte inedite din activitatea social și cultural filantropică a Băncii „Economul” din Cluj (1886-1918), în: *Analele Universității Oradea. Istorie*, nr. 6-7, 1996-1997.

59. **Idem**, „Constituirea și organele de conducere ale institutului de credit și economii „Timișana” din Timișoara (1885-1918)”, în: *Banatica*, an II, nr. 16, 2003.
60. **Duciu, Dumitru**, „Dobrogea și transhumanța transilvană”, în: *Buletinul Cercurilor Științifice. Secția Arheologie-Istorie*, nr. 1, Alba-Iulia, 1995.
61. **Dumitrașcu, Gheorghe; Dumitrașcu, Lavinia**, „Dobrogea – țară a drumurilor”, în: *Anuarul Muzeului Marinei Române*, nr. 5, 2002.
62. **Dunăre, N.**, „Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României”, în: *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj, 1967.
63. **Idem**, „Formele de viață pastorală”, în: *Țara Bârsei*, nr. 1, 1972.
64. **Florescu, G.**, „Aspecte privind poziția internațională a Țării Românești în anul revoluționar 1848”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 3, 1963.
65. **Iacob, Gheorghe**, „Modernizarea României, premisă a desfășurării unității național-statale. Aspecte economice”, în: *Vârstele Unirii*, Iași, 2001.
66. **Ionescu de la Brad, Ion**, „Desființarea vămile”, în: *Țeranul Român*, nr. 1, din 12 noiembrie, 1861.
67. **Ionescu, Dumitru**, „Construirea căilor ferate din Banat”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. 55-56, 1986.
68. **Ionescu, Teodor**, „Unitatea economică a Țărilor Române reflectată în publicistica din Transilvania (1848-1891)”, în: *Studia Oeconomica*, nr. 14, 1969.
69. **Iosa, Mircea**, „Fenomene de modernizare în cadrul economiei agrare (1866-1918)”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 8, 1994.
70. **Irimescu-Andruș, Rodica**, „Lista târgurilor din Transilvania, Banat și România (1852-1918)”, în: *Sargeția*, nr. 16-17, 1982-1983.
71. **Ivănescu, Dumitru**, „Preliminările diplomatice ale Loviturii de Stat din 2/24 mai 1864”, în: *Itinerarii istoriografice*, Iași, 1996.
72. **Gâlcă, Mircea**, „Reformele și politica externă din perioada domniei lui A.I.Cuza”, în: *Studii și Comunicări. Seria Istorie*, nr. 7, 1995.
73. **Georgescu-Buzău, Gheorghe**, „Aspecte ale dezvoltării manufacturilor în Țara Românească și Moldova în perioada premergătoare unirii celor două țări (1829-1859)”, în: *Studii Privind Unirea Principatelor Române*, București, 1960.

74. **Gräf, Rudolf ; Zaberca, Vasile**, „Informații despre mineritul și metalurgia bănățeană de la mijlocul secolului al XIX-lea”, în: *Banatica*, nr. 10, 1990.
75. **Grigoraș, N.**, „Târguri și iarmaroace din Moldova”, în: *Viața economică*, nr. 46, 1966.
76. **Göllner, Carol**, „Începuturile mișcării muncitorești la Sibiu (1848-1890)”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. IV, 1962.
77. **Glück, Eugen**, „Despre lupta antihabsburgică și antifeudală a țăranilor din părțile arădene în anii 1849-1853”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. 4, 1962.
78. **Gudiu, Cristina**, „Banca Națională Română și activitatea sa în timpul guvernării liberale”, în: *Ipostaze ale modernizării în Vechiul Regat*, Vol. II, 2005.
79. **Judit, Pál**, „Problema modernizării administrative și justiția în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea”, în: *Schimbare și devenire în istoria României*, Cluj-Napoca, 2008.
80. **Jumară, Dan**, „Revoluția de la 1848 din Transilvania în *Gazeta Bucovina*, 1848-1850”, în: *Studii istorice româno-ungare*, București, 1999.
81. **Kecskés, I.; Kovács, I.**, „Unele aspecte ale schimburilor de mărfuri de pe teritoriul patriei noastre în deceniile 6-7 ale secolului al XIX-lea”, în: *Anuarul Institutului de Istorie*, Tom III, 1960.
82. **Kirițescu, Costin**, „Adoptarea și menținerea bimetalismului în România”, în: *Studii privind istoria economică a României*, Vol. I, București, 1961.
83. **Kogălniceanu, Mihail**, „Despre libertatea comerțului Dunării și al Mării Negre”, în: *Steaua Dunării*, nr. 5-6, 1855.
84. **Lapedatu, Alexandru**, „Austria și reforma agrară din 1864”, în: *Analele Academiei Române*, Seria III, Tom XXIX, nr. 8, 1947.
85. **Lazăr, Ioachim**, „Dieta românească a Transilvaniei din 1863-1864. Evoluții și perspective”, în: *Agricultura Românească*, Deva, 1991.
86. **Lenin, V.**, „Cu privire la așa-zisa problemă a piețelor”, în: *Opere complete*, București, 1960.
87. **Lumpedean, Ion; Gräf, Rudolf**, „Dualismul Austro-Ungar: realități, disparități și asperități economice. Unele considerații”, în: *Călător prin istorie. Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Cluj-Napoca, 2010.

- 88. Lumperdean, Ioan; Gräf, Rudolf; Nögler, Thomas**, „Economie și structuri sociale”, în: *Istoria Transilvaniei*, Vol. III: 1711-1918, Editura Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008.
- 89. Maior, Liviu**, „Asociaționismul transilvan și modernizarea societății românești (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)”, în: *Schimbare și devenire în istoria României*, Editura Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008.
- 90. Marton, Silvia**, „Buget, finanțe, politici economice în Parlamentul României 1866-1867”, în: „*Conservatorismul Român*”, Iași, 2008.
- 91. Mádly, Loránd**, „Reformele împărțirii politico-administrative a Transilvaniei în deceniul neoabsolutist. Etape pe calea modernizării administrative a Transilvaniei”, în: *Schimbare și devenire în istoria României*, Editura Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008.
- 92. Mesrobeanu, Anton**, „Ecolul Unirii Țărilor Române în presa transilvăneană”, în: *Studii și Cercetări Științifice Istorie*, nr. 1-2, 1959.
- 93. Meteș, Ștefan**, „Păstorii ardeleni în Principatele Române”, în: *Anuarul Institutului de Istorie*, nr. 22, 1924.
- 94. Mladenatz, Gr.**, „Contribuții la cunoașterea operei economice a lui George Barițiu, în: *Probleme economice*, nr. 12, 1957.
- 95. Mocioiu, Nicolae**, „Din istoria economică, politică și socială a orașului Brăila în anii unirii Principatelor”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. 5, 1963.
- 96. Moga, Ion**, „Războiul vamal dintre Austro-Ungaria și România în lumina intereselor economice ale Transilvaniei”, în: *Fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Editura Impremeria Națională, București, 1936.
- 97. Moroianu, G.**, „Creșterea și exportul nostru de animale odinioară și astăzi”, în: *L'industrie roumaine*, nr. 75, 1906.
- 98. Motogna, Victor**, „Raportul lui Alexandru Sterca Șuluțiu despre Adunarea din Câmpul Libertății de la 3/15 mai 1848 către Nicolae Wesselenyi”, în: *Revista Istorică*, nr. 3-4, 1923.
- 99. Murat, Actuan**, „Aspecte social-economice din Dobrogea (secolul al XVII-lea)”, în: *Comunicări de istorie a Dobrogei*, Constanța, 1983.
- 100. Mureșan, D.**, „Curente de gândire economică în România în perioada 1859-1918” în: *Doctrină Economică*, Editura ASE, București, 2001.

- 101. Mureșan, Hilde**, „Date cu privire la restricțiile comerciale față de România impuse de guvernul austro-ungar în anii 1878-1879”, în: *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, nr. XI, 1968.
- 102. Nagy, Róbert**, „Liberalism și modernizare economică la maghiari în secolul al XIX-lea”, în: *Opțiuni politice la popoarele central-est Europene în secolul al XIX-lea*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.
- 103. Idem**, „Investiții străine în Transilvania, Banat și Maramureș în perioada dualismului austro-ungar”, în: *Revista Bistriței*, nr. XVIII, 2004.
- 104. Idem**, „Ideile liberale în presa maghiară din Transilvania în epoca pașoptistă”, în: *Arhiva Someșană*, nr. 3, 2004.
- 105. Idem**, „Centru și periferie în economia Ungariei în perioada dualismului. Cazul Transilvaniei, Banatului și Crișanei”, în: *Centru și periferie*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004.
- 106. Năgler, Thomas**, „Contribuția sașilor la dezvoltarea economică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVIII și prima jumătate a secolului al XIX-lea”, în: *Studii de istorie germane a înfățișării ei cu națiunea română*, Vol. II, București, 1981.
- 107. Nechita, Vasile**, „Independența națională în gândirea economică românească dinaintea marii uniri”, în: *Analele Științifice Universitatea „A.I. Cuza”*, nr. 25, 1979.
- 108. Nistor, Ioan**, „Începuturile creditului agricol în Transilvania”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Seria Oeconomica*, nr. 1-2, 1993.
- 109. Opreanu, Sabin**, „Contribuțiuni la transumanța din Carpații Orientali”, în: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, Vol. IV, 1928-1929.
- 110. Oprețescu, Mihail**, „Economia românească între Orient și Occident 1859-1866”, în: *Europa și noi. Studii de istorie a economiei*, București, 2005.
- 111. Idem**, „Gaura neagră a unei economii firave”, în: *Dosarele Istoriei*, nr. 10 (62), 2001.
- 112. Opreanu, Sabin**, „Contribuțiuni la transumanța din Carpații Orientali”, în: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, Vol. IV, 1928-1929.
- 113. Orghidan, Eugen**, „Considerații privind activitatea Locotenenței Domnești (februarie - mai 1866) pe plan economico-social”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. 62, 1995.
- 114. Panelea, Georgeta**, „Contacte în comerțul extern al Țărilor Române (1829-1858)”, în: *Studii*, nr. 25, 1972.
- 115. Paraschiv, I.**, „Din istoricul căilor ferate din România”, în: *Revista Arhivelor*, nr. 2, 1960.

- 116. Pinczés, Juliu**, „Rolul comerțului brașovean în prima jumătate a secolului al XIX-lea și reflectarea lui în gândirea economică”, în: *Cumidava*, nr. 3, 1969.
- 117. Popa, Anghel**, „Tratatulele preliminare desfășurate în vederea încheierii Convenției comerciale româno-austro-ungare din 1875”, în: *Studii și Articole de Istorie*, nr. 23, 1973.
- 118. Popa, Nicolae**, „Căile de comunicații și transporturi în Banatul României”, în: *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Geografie*, nr. 9-10, 1999-2000.
- 119. Poporogu, Ion**, Pătrunderea capitalului străin în industria minieră a văii Jiului în a doua jumătate al secolului al XIX-lea, în: *Sargeția*, nr. 15, 1981.
- 120. Radu-Dan, Vlad**, „Opinii privind dezvoltarea industriei naționale în anii 1859-1866”, în: *Revista Istorică*, nr. 1, 1989.
- 121. Retegan, Simion**, „Mutații economice în satul românesc din Transilvania la mijlocul veacului al XIX-lea (1848-1867)”, în: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Vol. XXI, Cluj-Napoca, 1978.
- 122. Idem**, „Structura social-economică a burgheziei românești din Transilvania în anii regimului liberal”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. 8, 1971.
- 123. Roșca-Rosen, Maria**, „Din activitatea Camerei de Comerț și Industrie din Cluj (1851-1868)”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. 8, 1976.
- 124. Rusu, I.I.**, „Din trecutul păstoritului românesc”, în: *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, nr. 5, 1957-1958.
- 125. Sava, Victor**, „Câteva date privind emisiunile monetare românești din perioada 1867-1915”, în: *Buletinul Societății Numismatice Române*, nr. 121-123, 1973-1975.
- 126. Savin, Tudor**, Târguri, bâlciuri și bresle de negustori în vechiul comerț românesc, în: *Comerț modern*, nr. 3, 1968.
- 127. Stan, Apostol**, „Legăturile economice dintre Țara Românească cu Transilvania (1848-1859)”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 4, 1973.
- 128. Idem**, „Fiscalitatea în ultimii ani ai domniei lui Cuza-Vodă în lumina unor documente inedite”, în: *Studii*, nr. 1, 1970.
- 129. Stan, Valeriu**, „Inițiativele de creare a unei Bănci Naționale în timpul domniei lui A.I. Cuza”, în: *Arhiva Românească*, nr. 1, 1996.
- 130. Stoica, Adrian**, „Legături economice între Vechea Românie și Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, în: *Marisia*, nr. 8, 1978.

- 131. Sofrone, Rodica**, „Aspecte privind situația financiară a Transilvaniei în perioada 1849-1867”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. 13, 1976.
- 132. Suciu, Dumitru**, „Considerații privind relațiile dintre România și românii din Transilvania între 1866-1876”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. 2, 1995.
- 133. Stan, Valeriu**, „Inițiativele de creare a unei Bănci Naționale în timpul domniei lui A.I. Cuza”, în: *Arhiva Românească*, nr. 1, 1996.
- 134. Stoica, Adrian**, „Legături economice între Vechea Românie și Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, în: *Marisia*, nr. 8, 1978.
- 135. Șendrulescu, I.**, „Atitudinea unor puteri europene față de rezolvarea falimentului Strousberg și constituirea societății drumurilor de fier din România”, în: *Analele Universității București*, nr. 18, 1968.
- 136. Șoimescu, Rodica**, „Aspecte din relațiile economice dintre România și Transilvania (1866-1876)”, în: *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, nr. 4, 1973.
- 137. Șuiu, Florea**, „O analiză lucidă a relațiilor economice româno-americane la 1876”, în: *Revista română-americană*, nr. 1, 1998.
- 138. Taftă, Lucia**, „Relațiile economice româno-franceze: aranjamentul comercial din noiembrie 1876”, în: *Muzeul Național*, nr. 12, 2000.
- 139. Tiberian, Ion**, „Baze economice obiective ale desăvârșirii unității statului național român”, în: *Probleme economice*, nr. 12, 1973.
- 140. Idem**, „Caracterul complementar al economiei Transilvaniei, Munteniei și Moldovei”, în: *Probleme economice*, nr. 9, 1970.
- 141. Idem**, „Legăturile economice dintre Țările Române în perioada 1867-1875”, în: *Probleme economice*, nr. 11, 1968.
- 142. Idem**, „Legăturile economice dintre România și Transilvania în perioada 1876-1886; aplicarea Convenției Comerciale din 1875”, în: *Studii. Revistă de Istorie*, nr. 5, 1969.
- 143. Toșici, Milan**, „Aspecte economico-sociale și politice în sudul Banatului la mijlocul secolului al XIX-lea”, în: *Studii de Istorie a Banatului*, nr. XI, 1985.
- 144. Vajda, Ludovic**, „Cu privire la pătrunderea capitalului austriac în industria minieră și siderurgică a Transilvaniei între 1848 și 1847”, în: *Studia Universitas Babeș-Bolyai. Seria Historia*, nr. 8, 1965.

- 145. Idem**, „Dezvoltarea extracției minereului de fier și a siderurgiei în Transilvania (1848-1867)”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. 2, 1965.
- 146. Idem**, „Capitalul străin în industria minieră și metalurgică a Transilvaniei (1867-1900)”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. 9, 1972.
- 147. Idem**, „Prima cale ferată din Transilvania”, în: *Apulum*, nr. 8, 1971.
- 148. Idem**, „Manifestările crizei economice din 1873 în industria minieră și siderurgică din Transilvania”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. XVIII, 1981.
- 149. Idem**, „Industria Minieră și Metalurgică din Transilvania în perioada de avânt capitalist: 1867-1873”, în: *Acta Musei Napocensis*, nr. XVIII, 1980.
- 150. Untaru, Gheorghe**, „Iarmaroacele din ținuturile sudice ale Moldovei între anii 1800-1864”, în: *Revista Arhivelor*, nr. 4, 1987.
- 151. Xenopol, A.D.**, „Studii economice”, în: *Opere economice*, Editura Academiei, București, 1967.
- 152. Wallner-Bărbulescu, Luminița**, „Documente inedite privind existența și evoluția breslelor din Lugoj în secolul al XIX-lea”, în: *Banatica*, nr. 10, 1990.
- 153. Zamani, Lelioara**, „Negoțul ambulant în Bucureștii sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX”, în: *Muzeul Național*, nr. 12, 2009.
- 154. Zane, Gheorghe**, „Problema monetară în România și reforma de la 1867”, în: *Crearea Sistemului monetar național*, București, 1967.
- 155. Idem**, „Probleme economice ale Unirii în lumina mesajului din 8 decembrie 1859 a lui Alexandru Ioan Cuza”, în: *Probleme economice*, nr. 4, 1966.
- 156. Idem**, „Politica economică a Principatelor în epoca unirii și capitalul străin”, în: *Studii*, nr. 1, 1959.
- 157. Idem**, „M. Kogălniceanu întemeietorul mării industrii textile din România”, în: *Arhiva Românească*, nr. VII, 1941.

III. PRESA:

1. *Bucovina*, an I, 1848.
2. *Buletinul Gubernial pentru Marele Principat al Transilvaniei: 1853-1854*.

3. *Colecțiunea legilor Țerei din anul 1869*, Pesta, 1870.
4. *Concordia*, an IV, 1864.
5. *Culegeri de pre'naltele patente ce s-au emis pentru Transilvania, asemenea și publicarea ordinelor guvernului civil și militar*: 1849
6. *Foaie pentru minte, inimă și literatură*: 1848.
7. *Foaia Legilor Provinciale și a Guvernului pentru Țara de Coroană Transilvania*: 1849-1851.
8. *Gazeta Satelor*, an I, 1869.
9. *Gazeta Transilvaniei*: 1851-1877; 1881.
10. *Kolozsvári Közlöny*, an XVIII, 1873.
11. *Românul*: 1857-1870.
12. *Principatele Unite. Monitorul Oficial al Țerei Românești*: 1859.
13. *Monitorul, Jurnalul Oficial al Principatelor Române Unite*: 1860-1867.
14. *Monitorul Oficial al României*: 1868-1877.
15. *Nemere*, an II, 1873, Brașov.
16. *Românul*: 1857-1875.
17. *Telegraful Român*: 1854-1877; 1900.
18. *Trompeta Carpaților*: 1865-1876.
19. *Țăranul Român*: 1862.
20. *Unirea*, an III, 1861.
21. *Viața Românească*, an XXI, 1968.